

Огородник В.О.

КАТЕГОРІЯ «ФІНАНСИ»: ЗАГРОЗА ДЕСЕМАНТИЗАЦІЇ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОНІМІЇ

В статті піднімається та пропонується до обговорення питання сутнісного наповнення категорії «фінанси» в зв'язку з його постійною трансформацією. Для кращого розуміння терміну, увага була приділена і історичному походженню даної категорії. Було проведено узагальнення та аналіз трактувань даної дефініції, що дало автором змогу здійснити спробу у виявленні загрози десемантизації та можливості застосування метонімії до категорії «фінанси». В даній роботі виражене авторське предметно-логічне трактування поняття «фінанси».

Ключові слова: фінанси, відносини, гроші, капітал, десемантизація, метонімія.

ВСТУП

Ускладнення економічних процесів і зміни в суспільних відносинах вимагають постійної трансформації поняття «фінанси» відповідно до реалій життя. Це призвело до того, що дефініція «фінанси» втратила першочергове лексичне значення.

Існування великої кількості трактувань вимагає їх осмислення. Особливої актуальності набуває дослідження цієї категорії, оскільки до цих пір у світовій економічній науці не склалося загальноприйнятого уявлення ні про походження категорії «фінанси», ні про її сутність. Теоретичне вивчення даної дефініції має і практичне значення, оскільки дозволяє підвищити якість управління фінансами, фінансову стійкість окремих економічних суб'єктів, фінансових систем і ринків в цілому.

Питаннями сутності фінансів, пошуком відмінностей між категоріями «фінанси» та «гроші» займалися як зарубіжні так і вітчизняні вчені, а саме: Ф. Нитти, В. Мочерний, О.Д. Василик, В.І. Аранчій, Ю.М. Лелюк, Л.М. Капаєва, В.Д. Чумак, А.Г. Загородній, Л. Гитмен, Р. Паркер, Я.А. Дроботя С.П. Захарченков С.Л. Лондар, О.В. Терещенко. О.О. Сунцова, В.М. Голуб., В.П. Кудряшов. Однак питання десемантизації та можливості застосування метонімії до категорії «фінанси» залишається недослідженим, що і обумовлює актуальність публікації.

Узагальнивши наявні визначення, метою даної роботи є виявлення загрози десемантизації та можливості застосування метонімії до категорії «фінанси». Предметом дослідження стали праці вчених які приділяли і приділяють багато уваги окремим складовим фінансової системи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінансові потрясіння останніх років та політична ситуація в країні поставили на порядок денний питання недосконалої фінансової системи країни загалом та її управління зокрема. Протириччя між різними

політичними силами дали поштовх процесу руйнації фінансової системи країни. Вирішення цих проблем багато в чому залежить від теоретичного вивчення сутності фінансів.

Для кращого розуміння будь-якого терміну вчені, як правило, вивчають його походження. Термін «фінанси» походить від латинського «*finis*», тобто кінець. У середньовіччі це слово вживали для позначення строку сплати, а потім і для визначення документів, що свідчили про погашення боргу, якими завершувалась угода. Саме назва цього документа послужила підставою для виникнення терміну «*financia*», що в перекладі з латини означає «грошовий платіж». Початкове застосування цей термін отримав в Італії у XIII ст. Зокрема, у Флоренції, Венеції, Генуї, де були добре розвинені торгівля, грошові розрахунки та банківська справа. Цим словом позначалися платежі та внески, які здійснювалися на користь держави. Вперше у сучасному трактуванні категорія «фінанси» почала застосовуватися у Франції, латинське «*financia*» перетворюється на французьке «*finance*», що означає готівку або дохід. Ввів у науковий обіг це поняття французький професор Ж. Боден у праці «Шість книг про республіку» (1577 р.). У ті часи фінансами вважали сукупність грошових коштів необхідних для задоволення потреб держави та різних суспільних груп. Пізніше дана економічна категорія набула міжнародного розповсюдження і почала відтворювати відносини з приводу створення й використання грошових ресурсів [12, с. 41].

На сучасному етапі поняття «фінанси» звучить не тільки в економічній літературі, але і активно використовується буквально усіма, починаючи з чиновників різного рангу, закінчуючи простими людьми. Однак далеко не завжди цей термін сприймається рівнозначно, що пов'язано з неоднозначністю сутності даної категорії.

В буденному житті (та й не тільки) дуже часто цей термін повністю ототожнюють з іншим поширеним економічним поняттям - гроші. Звичайно, між ними є прямий взаємозв'язок, хоча синонімами їх назвати не можна. Проте у ряді випадків такий збіг простежується. Наприклад, в «Глумачному словнику російської мови» С.І. Ожегова і Н.Ю. Шведової фінанси ототожнюються з грошима і грошовими ресурсами. А саме, фінанси : 1)

© Огородник Валерія Олегівна, к.е.н., ст. викладач кафедри фінансів і банківської справи факультету економіки ІЕМВ УжНУ, тел. (050)950-96-40, e-mail: valeria.ogorodnik@gmail.com

сукупність грошових коштів держави, підприємства; система формування та розподілу цих коштів; 2) гроші, грошові справи (розм.) [13]. Рівнозначність даних категорій простежується і в першому тлумачному словнику української мови, де фінанси трактуються як система грошових відносин у тій чи іншій державі, а також сукупність усіх грошових коштів, що є в розпорядженні держави [14, 598]. Розмовне значення тотожне наведеному в тлумачному словнику російської мови.

В українській економічній енциклопедії: «Фінанси – сукупність грошових відносин, пов'язаних із формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов – і національного багатства» [7].

Зауважимо, що визначення фінансів через відносини (економічні, грошові) є традиційним для вітчизняної фінансової школи і з незначними варіаціями наводиться у всіх підручниках. Наприклад, В.В. Вегнер визначає фінанси як одну з конкретних історичних форм економічних відносин, функціонування яких пов'язано з об'єктивною необхідністю розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту з метою формування і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів для виконання функцій і завдань держави. В підручнику з теорії фінансів аналізується питання сутності фінансів як на макро- так і на мікрорівнях, і відображаються як економічні відносини з приводу фінансових ресурсів [5]. Такої ж думки дотримується В.І. Аранчій розглядаючи фінанси як сукупність економічних відносин, які пов'язані з розподілом та перерозподілом ВВП [16, с.31]. Навіть, автори фінансово-економічного словника дотримуються такої ж позиції і зазначають, що фінанси - це сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування та використання централізованих і децентралізованих грошових фондів [8].

Зауважимо, що основними учасниками фінансових відносин у даному випадку є держава і підприємства, і мови не має про населення. Саме такий підхід був характерний в період соціалістичного розвитку нашої країни, що цілком пояснюється наявністю лише державної власності (приватний сектор в вигляді власності на будинки, невелику ділянку землі і продукти вироблені на ньому, хоча і мав місце, але край мале, з позиції статистики).

Зрозуміло, що визначення фінансів як економічних відносин не є єдиноможливим. У західних наукових школах зазвичай використовують більш прагматичний підхід, в якому немає місця такому поняттю, як «відносини». Найбільш характерними визначеннями категорії «фінанси» для сучасної англо-американської фінансової школи є наступні:

1) фінанси - це мистецтво і наука управління грошима. Фінанси охоплюють процеси, інститути, ринки і інструменти, що мають відношення до циркуляції грошових коштів між індивідуумами, фірмами та урядами [1, с.4];

2) фінанси - це наука про те, яким чином люди керують витрачанням і надходженням дефіцитних грошових ресурсів протягом певного періоду часу [3];

3) фінанси - узагальнений термін який використовується для характеристики монетарних ресурсів і способів їх генерування та використання [2, с.120].

Узагальнюючи погляди науковців на категорію «фінанси» слід вказати, що фінанси досліджують в різних аспектах, а саме: як економічні відносини, як результат взаємодії, як рух грошей і т.д..

Найцікавішим з усіх проаналізованих визначень вітчизняних науковців, слід відмітити, наступне: фінанси - мета руху грошових коштів в державі, між окремими суб'єктами господарювання, домогосподарствами; фінанси - динамічний стан фінансової системи [6, с.62].

С.П. Захарченко, проаналізувавши близько 80-ти англійських робіт, доходить висновку, що використовуваний без уточнюючого прикметника, термін «фінанси» розширився і став охоплювати питання, що стосуються капіталу, прибутку, доходів і витрат підприємств і приватних осіб [9, с.127].

Отже, на нашу думку, досліджуючи сутність категорії «фінанси» варто зосередити увагу саме на її контекстуальному значенні (значення, яке реалізується тільки у певному контексті). Тобто, використати уточнюючі прикметники які нададуть терміну «фінанси» певного відтінку. Найпоширенішими прикметниками до даної категорії є: державні, муніципальні (місцеві), особисті (сімейні) та корпоративні.

Наведемо визначення, які, на нашу думку, найповніше та найдаліше розкривають контекстуальне значення категорії «фінанси».

Державні фінанси - це регульовані у визначеному правовому полі потоки коштів, які циркулюють у національній економіці через створювану на макрорівні систему централізованих грошових фондів, забезпечують вплив держави на економічний та соціальний розвиток країни через взаємозв'язок державних фінансових ресурсів з формуванням, розподілом, перерозподілом ВВП, національного доходу і національного багатства [11].

Місцеві фінанси — це система формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих [15, с.20].

Особисті фінанси у вузькому розумінні – це сукупність грошових потоків, які формують сукупний особистий дохід; в широкому розумінні це сукупність відносин щодо формування та використання грошових засобів і фінансових активів, які необхідні для забезпечення життєдіяльності членів домогосподарства [4, с.87].

Корпоративні фінанси (фінанси підприємств) - це комплекс фінансових операцій, пов'язаних з формуванням грошових потоків, розподілом і використанням доходів і грошових фондів суб'єктів підприємництва у процесі проведення господарської діяльності [10, с.32].

Необхідно пам'ятати, що контекстуальне значення - це часткове значення слова, яке реалізується лише у певному контексті. Воно далеко не завжди

співпадає із загально прийнятим і найбільш розповсюдженим значенням. Слід наголосити, що контекстуальне значення слова не є випадковим. Між контекстуальним значенням і предметно-логічним значенням завжди існує зв'язок.

На основі вище наведених визначень пропонується наступне предметно-логічне трактування поняття «фінанси»:

1) галузь практичної діяльності, яка має на своїй меті формування, розподіл і використання для забезпечення функціонування національної економіки;

2) сукупність публічних та/або приватних грошових коштів;

3) наука, наукова дисципліна і відповідно учбовий предмет, що вивчає циркуляцію монетарних ресурсів між суб'єктами економічних відносин.

Проведене дослідження дає змогу констатувати, що загрози десемантизації категорії «фінанси» не існує, а навпаки можна з впевненістю стверджувати про збільшення семантичного обсягу категорії яке відбулось в процесі історичного розвитку та/або в контексті мовленнєвого вживання.

Слід зазначити, що багатозначність поняття «фінанси» призвела до можливості застосування до нього метонімії (заміна одного слова іншим на основі суміжності, тобто тісного зв'язку). Мається на увазі заміна тільки тоді коли деякі ознаки суміжних понять виявляються подібними. Як приклад можна навести наступне:

- контроль за держаними фінансами здійснює міністерство фінансів = контроль за держаними доходами, видатками та боргами здійснює міністерство фінансів;

- фінансів студентів не вистачає для подорожі = накопичень (коштів) студентів не вистачає для подорожі.

З наведених прикладів видно, що зміст речень не змінюється. І можливо, немає сенсу в суперечностях,

що точаться в наукових колах, щодо змістового наповнення даної дефініції.

ВИСНОВКИ

В сучасних умовах політичної кризи вельми актуальною стає проблема адекватності тлумачення сутнісного наповнення понять, якими оперують представники різних областей економічних знань, вчені і практики. Питання економічної сутності фінансів є одним з найбільш дискусійних оскільки фінанси - явище настільки багатогранне, складне і неоднозначне, що знайти визначення його сутності непросто.

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1) дефініція «фінанси» втратила першочергове лексичне значення;

2) найчастіше фінанси ототожнюють з іншим поширеним економічним поняттям – гроші;

3) фінанси досліджують в різних аспектах, але найчастіше трактуються як економічні відносини;

4) тлумачення сутності фінансів багато в чому залежить від його контекстуального значення і воно далеко не завжди співпадає із загально прийнятим і найбільш розповсюдженим;

5) пропонуємо трактування «фінанси» як: 1) галузь практичної діяльності, яка має на своїй меті формування, розподіл і використання для забезпечення функціонування національної економіки; 2) сукупність публічних та/або приватних грошових коштів;

6) можна стверджувати про варіабельність (можливість існування в різних варіантах) фінансів, а саме як капіталу, прибутку, доходів та витрат підприємств і приватних осіб;

7) загрози десемантизації категорії «фінанси» не існує, а навпаки можна з впевненістю стверджувати про збільшення її семантичного обсягу;

8) багатозначність поняття «фінанси» призвела до можливості застосування до нього метонімії.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gitman L.J. Basic Managerial Finance. 2-nd ed. Harper & Row, 1989.
2. Parker R.H. Macmillan Dictionary of Accounting. 2-nd ed. The Macmillan Press LTD, 1992.
3. Боди З., Мертон Р.К. Финансы: Учеб. пособие. М., 2000.
4. В.М. Голуб. Соціально-економічна сутність особистих фінансів // Черниговский научный электронный журнал ЧГИЭУ. Серия 1, Экономика и управление: электронный сборник научных работ. – Чернигов : ЧГИЭУ, 2011.– №2(2)
5. Василик О.Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик. – К. : НІОС. – 2000. – 416 с
6. Дроботя Я.А. Дослідження взаємозв'язку між категоріями «фінанси» та «гроші» / Я. А. Дроботя // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Спецвипуск. – С. 61-68.
7. Економічна енциклопедія : у трьох томах / редкол. : В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2002. – Т. 3. – 952 с
8. Загородній, А. Г. Фінансово-економічний словник /А. Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. - К. : Знання, 2007. - 1072 с.
9. Захарченко С. П. Трактовка фінансов в зарубешной літературе // Бизнес Информ. – 2011. – №4. – С. 122–128.
10. Кудряшов В.П. Курс фінансів: Навч. посіб. - К.: Знання, 2008. - 431 с.
11. Лондар С. Л. Фінанси : навч. посібник / С. Л. Лондар, О. В. Терещенко. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 384 с.
12. Нитти Ф. Основные начала финансовой науки (перевод с итальянского А. Свирищевского). – Изд. М. и С. Сабашниковых. – Москва, 1904 г.
13. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: Азбуковник, 1997
14. Словник української мови в 11 томах / за заг. ред. І.К.Білодіда. – Том 10. Т-Ф – К.: Наукова думка, 1979. – 658 с.
15. Сунцова О. О. Місцеві фінанси: навч. посіб.–К.: Центр учбової літератури, 2010. — 488 с.
16. Фінанси : навч. посібник / В.І. Аранчій, Ю.М. Лелюк, Л.М. Капасава, В.Д. Чумак та ін. – Полтава : АСМІ, 2009. – 592 с.

Одержано 06.03.2014 р.